

A SYSTEMATIC APPROACH IN PEDAGOGY: MODERN-INNOVATIVE BASIS FOR THE FORMATION OF EDUCATIONAL SPACE

Karimova Nigora Ikramova

Degree applicant of the Samarkand State Institute of Foreign Languages

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13734063>

ARTICLE INFO

Received: 02nd September 2024

Accepted: 08th September 2024

Online: 09th September 2024

KEYWORDS

A systematic approach, socio-pedagogical and temporal, structural, functional conditions, tendency to generalization.

ABSTRACT

This article discusses the system approach to education and upbringing in pedagogy, the tasks of modern technology in education, its implementation in educational practice and its effectiveness.

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД В ПЕДАГОГИКЕ: СОВРЕМЕННАЯ-ИННОВАЦИОННАЯ ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Каримова Нигора Икратова

Соискатель Самаркандского государственного института иностранных языков

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13734063>

ARTICLE INFO

Received: 02nd September 2024

Accepted: 08th September 2024

Online: 09th September 2024

KEYWORDS

Системный подход, социально-педагогические и временные, структурные, функциональные условия, тенденция к обобщению.

ABSTRACT

В данной статье рассматривается системный подход к образованию и воспитанию в педагогике, задачи современных технологий в образовании, их внедрение в образовательную практику и эффективность.

PEDAGOGIKADA TIZIMLI YONDASHUV: TA'LIM-TARBIYA MAKONINI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY-INNOVATSION ASOSI

Karimova Nigora Ikromovna

Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13734063>

ARTICLE INFO

Received: 02nd September 2024

Accepted: 08th September 2024

Online: 09th September 2024

ABSTRACT

Ushbu maqolada pedagogikada tizim yondashuvi ta'lim va tarbiyaning zamonaviy tizim texnologiyasi, uning

KEYWORDS

Tizimli yondashuv, ijtimoiy-pedagogik va temporal, strukturaviy va funksional sharoitlar, umumlashtirish tendensiyasi.

vazifalari, uni ta'lim amaliyotiga joriy etilishi, shu bilan birga samaradorligi to'g'risida fikr yuritiladi.

Hozirgi zamonaviy jamiyatimizda "Tizim" tushunchasi keng ommalashgan kategoriyalar turkumiga kiradi. Tizimlar nazariyasini dunyodagi o'zaro aloqalar va ulaming o'zaro bog'liqliklarini nazariy jihatdan ifodalash uchun tartiblash sifatida tushuniladi. Tizim tushunchasiga bir necha ta'riflar berilgan bo'lib, ulami shartli 3 asosiy guruhga ajratishimiz mumkin.

Bir guruh olimlar tizimni jarayonlar kompleksi (majmuasi) va ularning yaralishi hamda ular o'rtasidagi uzviylikni, ko'rsatuvchi ta'sir sifatida qaraydi. Ma'lumotlarni qayta ishlash va avtomatik boshqaruv masalalarini tizimli yondashuv asosida yechish usullari insoniyat faoliyatining barcha soha mutaxassislariga zaruriy ehtiyojdir. Ushbu soha vakillarining deyarli barchasi ilmiy va texnik, ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonida bu usullarga murojaat qiladilar. Shu o'rinda tizimli tahlil va tizimiy yondashuv asosi o'ta dolzarb masala bo'lib, bu o'z navbatida inson hayoti, fan va texnika, ishlab chiqarish jarayonlarida tizimli usullardan foydalanish va kerak bo'lganda optimal yechimlar qabul qilish imkonini beradi. Shu sababli, ushbu darslik keltirilgan muammolarni yechishga bag'ishlangan.

Pedagogikada tizim yondashuvi ta'lim va tarbiyaning zamonaviy tizim texnologiyasi bo'lib, uni ta'lim amaliyotiga joriy etilishiga imkon beradi. Ta'limning o'zida sezilarli o'zgarishlar bo'ladi: uning samaradorligini oshirish, shu bilan birga ta'lim olish muddatini keskin qisqartirishni taqozo etadi. Pedagogikada tizim yondashuvi ilgari suradigan vazifalar, tizimli tafakkurning shakllanishi, o'rganilayotgan fanlar va fanlar asoslarini mukammal bilish, ta'lim (umumiy va kasbiy), bir yoki bir necha chet tillari, ona tili tushunchalari tizimi, chet tillari va fanlar asoslarini bilish har qanday ixtisoslikni tushunish uchun zarur shart sifatida ona tilini bilish, obyektiv reallikni tizimli tashkil etish va ma'naviy olamning mavjudligini tan olgan dunyoqarashni tarbiyalash va hakoza. Bu vazifalarning barchasiga ta'lim olib boriladigan tilning asosiy jumla modellarini o'zlashtirish orqali, "to'g'ri" ong va tafakkurni shakllantirish orqali erishiladi.

Tizimli ta'limning bosh tamoyillari quyidagilardan iborat:

- onga, tafakkurga, nutqqa tayanish, tizimlar tafakkurining shakllanishi, o'quv-uslubiy materiallarni tizimlashtirish;
- ona tili va o'rganilayotgan chet tillari haqidagi tizimli tushunchalarning qo'llanilishi, ta'lim jarayonida ona tilining muhimligini bilish uchun zarur bo'lgan tafakkur va nutqning rivojlanishi uchun asos sifatida tan olish;
- dars jarayonida materiallarni o'rganishda, o'quv-uslubiy qo'llanmada, o'quv jarayonini tashkil etishda qat'iy mantiq, bilimlarni egallashda uzluksizlik - ona tili va chet tillari ekvivalent lug'at boyligiga ega jumla modellarining umumiy tizimi, shuningdek ta'limning

barcha darajalarida o'qitishning tizimli model usullari (bolalar bog'chasi – maktab – universitet – oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim) asosida o'rganiladi;

– ixcham ma'lumotlardan o'qitish uchun foydalanish (formular, modellar, tizim sxemalari, algoritmik jadvallar va h.k.);

– bilimlarni mukammal o'zlashtirishga, ta'lim materialining aniq buyrug'iga, o'quv-tarbiya samarasiga erishishga, ta'limning barcha darajalarida barcha fanlar bo'yicha o'quv mashg'ulotlari davomiyligini qisqartirishga intilishga yo'naltirish;

– materialni taqdim etishda asosiy sifatida ta'lim berishning blok metodidan foydalanish, mavzu doirasida ham butun ta'lim tizimida ham bilimlarni spiral holida kengaytirish, adabiy tili tafakkur va nutq taraqqiyotining asosiga aylanishi kerak;

– ikki yoki uchta chet tilini majburiy bilish, ularda fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan mukammal buyruq, chet tillarida fikrlash tizimlarining shakllanishi;

– o'qitish va ta'lim olish uchun telekompyuter tizimini joriy etish, xalqaro almashinuv, amaliyot, aloqalar;

– ta'limning yuksak ma'naviyati va g'oyaviy yo'nalishi, ta'limning axloqiyligi, yuksak axloqiy asoslarning ta'lim-tarbiyasi;

– har qanday sohada bilim olishning eng qisqa yo'li sifatida asosiy jumla modellarini o'qitish uchun fikr modellaridan foydalanish, ilhomlantiruvchi treninglarni joriy etish (natijalarni tezda ko'rish imkonini beruvchi tizim modeli usulini joriy etish orqali);

• sabab (dasturlar, o'quv qo'llanmalari, o'quv materialini tanlash va uni taqdim etish yo'llari);

• quvonch (o'rganish istagi, tez muvaffaqiyat, o'z kuchiga ishonish, qo'rquvni yo'qotish va h.k.);

• ratsionalizm (ta'lim jarayonini tashkil etish - guruhlarni shakllantirish, dars vaqti, uyda va o'quv muassasasida o'quv jarayonini tashkil etish);

– ta'limga oid shakllarni o'rganish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

• o'qituvchi rahbarligida o'quv mashg'ulotlari;

• o'z-o'zini o'rganish;

• masofaviy o'qitish;

– ta'lim va tarbiyani tashkil etishning butunlay yangi shakllaridan foydalanish:

• sinf bo'yicha emas, balki ko'nikmalar bo'yicha;

• super tezashtirilgan o'quv;

• super-intensiv o'quv mashg'ulotlari;

– Algoritm tizimini keng qo'llash:

• tillarni (ona tili va chet tillarini) o'qitishda grammatik qoidalar o'rniga;

• o'quv jarayonini tashkil etishda (materialni uzoq muddatli yodlash algoritmlari, imtihon oldidan materialni takrorlash algoritmlari, dars o'tish algoritmlari, trening va boshqalar).

Tizimli ta'limga o'tish, ya'ni tizim pedagogikasi prinsiplarining birinchi rus ta'limi amaliyotiga, so'ngra O'zbekiston Respublikasining boshqa davlatlar bilan ta'limga integratsiyalashuvni chuqurlashtirish, ya'ni umumiy ta'lim makonini yaratish bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlarni amalga oshirish uchun birlashgan davlatlar jamoasini yaratadi. Davlatlararo darajada MDH mamlakatlarida integratsiya jarayonlarini rivojlantirishga qodir va ta'sir ko'rsatishi kerak bo'lgan ta'lim tizimi ekanligini anglab yetish zarur. Buning uchun

O'zbekiston Respublikasining har bir davlatida ta'limning ilg'or rivojlanishini ta'minlash va integratsiya jarayonlarining rivojlanishiga asos bo'lib qo'yish zarur.

Tizimni shakllantiruvchi omillar, ijtimoiy-pedagogik va temporal sharoitlar strukturaviy va funksional komponentlarning o'zaro ta'sir xususiyatlarini belgilaydi. Tizimlar yondashuvi maxsus ilmiy bilish va ijtimoiy amaliyot metodologiyasi yo'nalishi bo'lib, u ob'ektlarni tizim sifatida o'rganishga asoslanadi. Tizimlar yondashuvi muayyan fanlarda muammoni yetarlicha shakllantirishga yordam beradi.

Tizimlar yondashuvining metodologik o'ziga xosligi ob'ektning yaxlitligini ochib berish va uni o'rganishning samarali strategiyasini ishlab chiqish uchun o'rganishni o'ziga yo'naltirganligi bilan belgilanadi [6]. Sistemalar yondashuvining ahamiyati nisbatan mustaqil komponentlar alohidalikda emas, balki ularning o'zaro bog'lanishida, rivojlanish va harakatda hisoblanishida yotadi. Tizim yondashuvi tizimni tashkil etuvchi elementlarda mavjud bo'lgan integrativ tizim xususiyatlari va sifat xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Tizimli yondashuvning mazmunli, funksional va tarixiy jihatlar har tomonlama bog'liqliklarni hisobga olgan holda tarixiylik, o'ziga xoslik kabi tadqiqot tamoyillarini birlikda amalga oshirishni talab qiladi. Tizim yondashuvi tizim sifatida o'rganiladigan jarayonlarga taqlid qiluvchi strukturaviy va funksional modellarni qurishni nazarda tutadi, ularning ishlash qonuniyatlari va samarali tashkil etish prinsiplari haqida bilimlarga ega bo'lish imkonini beradi.

Tizim yondashuvi, shuningdek, pedagogik nazariya, tajriba va amaliyot tamoyilini amalga oshirishni talab qiladi, bu ba'zan tajriba orqali bilimlarning tabiiy harakatini amaliy faoliyatga aks ettiruvchi chiziqli zanjir sifatida noto'g'ri tushuniladi. Ushbu tamoyilning to'g'ri talqini va rivojlanishi amaliyot va ilm-fan o'rtasida ma'lum bir bog'lanishlar mavjudligini tushunishga imkon yaratadi. Amaliyot ham ta'limning yangi fundamental muammolari manbaiga aylanadi. Shuning uchun nazariya to'g'ri amaliy yechimlar uchun asos bo'ladi, ammo ta'lim amaliyotida yuzaga keladigan global muammo va vazifalar fundamental tadqiqotlarni talab qiluvchi yangi savollarga sabab bo'ladi.

Tizimlar yondashuvi g'oyalari ilm-fanning eng xilma-xil sohalarida yetakchi o'rinni egallaydi. Tizimlar yondashuvi tizimlarda mavjud bo'lgan muntazam ulanishlarni bilish va amaliy faoliyat jarayonida doimiy ravishda ko'rib chiqish va qo'llashni o'z ichiga oladi.

Ilmiy-tadqiqot ishlarida dialektik jihatdan qarama-qarshi ikkita jarayonni izlash mumkin:

- 1) butun qismlarni tahlil qilish, farqlash, aniqlash va o'rganish jarayoni;
- 2) ushbu qismlarni sintez qilish, birlashtirish, tizimlashtirish jarayoni.

Tizimlar yondashuvi ma'lum bir obyektlar to'plamini - moddiy yoki idealni yaxlit ko'rib chiqish bilan tavsiflanadi. Bu usul yordamida ma'lumki, ularning o'zaro bog'lanishi va o'zaro ta'siri tizimning yangi integrativ xossalari paydo bo'lishiga olib keladi, ular uning tarkibiy obyektlarida yo'q. Pedagogika fanlarida tizimli ilmiy bilishning muhim o'ziga xos jihatlaridan biri pedagogikaning ilgari alohida bo'lgan tarmoqlarining fan sifatida kirib borishi va o'zaro bog'liqlik va umumlashtirish tendensiyasining kuchayishidir. Ilm-fan egallangan bilimlarni umumiyashtirish darajasini oshirish jarayonida rivojlanadi va shu munosabat bilan tizimli yondashuv g'oyasini shakllantirish muammosi pedagogika uchun nihoyatda muhimd

References:

1. Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish, sifat va samaradorligini oshirish texnologiyalari. T. Turg'unov, L.A. Maqsudova, H.M. Tojiboyeva, G.M. Nazirova, M.A. Umaraliyeva: Toshkent – 2014
2. Tizimli yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari ta'lim jarayonini tashkil etish metodikasi // Sh. O'ktamova magistrlik dissertatsiyasi. Jizzax 2022 y.
3. To'raqulov X.A., Xasanboyev J., Usmonov N. O', Alqarov I.Sh., To'raqulov O.X. Ilmiy tadqiqot asoslari. O'quv qo'llanma. - T: Fan va texnologiya. 2011
4. Internet sahifalari.ziyo.net
5. Guzeev V.V. Sistemnye osnovaniya obrazovatel'nogo tekhnologii [Sistema asoslari ta'lim texnologiyasi]. ... Doktor Ped. Fanlar. Moskva, 1998.
6. Guzeev V.V. Integral ta'lim texnologiyasi nazariyasi va amaliyoti. Moskva, Narodnoe obrazovanie Publ., 2001.
7. Guzeev V.V. Insonparvarlik tizimining ta'lim faoliyati modellari. – 2009. – № 3. – S. 10–16. 41
8. Novikov A.M. Yangi davrdagi rus ta'limi: meros paradokslari, rivojlanish vektorlari. Moskva, Egves Publ., 2000.
9. Novikov A.M. Metodologiya uchebnoy deyatel'nosti [Metodikai ta'lim faoliyati]. Moskva, Egves Publ., 2005.